

GULYÁS PÉTER PÁL

Interdiszciplináris tudománytörténeti kérdések: csillagászat és mitológia, nyelvészet és paleoasztronómia

A der-die-das jelenség

A szerző a tárgyban megjelent könyvének („A der-die-das rejtélye”) kivonatát adja cikkében. Elmékedéseit 10 pontban foglalja össze. Ezek szerint az indoeurópai nyelvek többségében a főnevekhez rendelt nemek megértése a nyelvtudományból kiindulva nem lehetséges, sokkal inkább a paleoasztronómia tárgykörébe tartozik. Amikor a főnevek nemekkel való ellátása kezdődött, a geocentrikus kozmoszmodell uralkodott, az Égapával és a Föld-anyával. Ez az ideológia – mint köztudott – már régen megdőlt és korunkban, amikor egyre-másra keletkeznek új fogalmak, s ezek jelölésére a nyelvekben új szavak, ennek az őskori ideológiának a tarthatatlansága egyre inkább nyilvánvaló.

1. A 19. század tudományunk aranykora. Akkoriban pl. a mítoszkutatás még sokkalta inkább megfelelt az interdiszciplináris elvárásoknak, együtt volt bennük a mítosz, folklór, őscsillagászat, nyelvtörténet és őstörténelem kutatás, vagyis mindaz, ami egybe is tartozott. Ekkor születnek oly határkönek számító titáni művek, mint IPOLYI, KÁLMÁNY, vagy KANDRA nagy kutatásai, melyekkel örökre beírták magukat a magyar tudománytörténetbe. Más kérdés, hogy nem rózsákkal hintett úton jártak. Amiről itt szó lesz, az arra legyen példa, milyen nagy bajokat okoz egy helytelen besorolás, amikor egy kérdéskört nem a megfelelő boncasztalon vizsgálnak.

2. Az indoeurópai nyelvek legszembeötlőbb különössége, hogy a főneveiket nemekbe öltöztetik. Ezt a jelenséget a nyelvészet tárgyalja időtlen idők óta, holott megértése a nyelvtudományból nem lehetséges. Ugyanis, és ez képezi mondandónk tárgyát, a téma a paleoasztronómia asztalára tartozik, de a klasszika filológia is sokkalta inkább otthona. Itt most majd megmutatkozik, mekkora szükség van az interdiszciplináris kutatásra, a tudományágak közti vérkeringésre. Szomorú, ám nem látni nyomát, hogy a csillagászat-történet vagy mítoszkutatás bármikor is igényt tartott volna e jelenség vizsgálatára, szín pompás problematikái sorába emelve azt.

3. Az indogermán nyelvek legtöbbszörében a főneveket hímn-, nő- és néha semleges nembe bugyolálva találjuk. Mivel indokolja ennek szükségességét a kérdést vizsgáló nyelvész, mit mond arról, hogy mire is jó mindez? A nyelvészek végső álláspontja ebben a kérdésben a nyelvkönyvekben csapódik le, hisz ott kell elmagyarázni pl. egy miénkhöz hasonló nem nélküli nyelvekből érkező nyelvtanulónak e szokás velejét, azt, hogy honnan gyökerezik és mire szolgál? Elmondható, hogy a nyelvkönyvek, kezdve az ógörögtől, latinon át németen keresztül a szláv nyelvekig, ez ügyben egy húron pendülnek. Azt állítják és sugallják is egyben, hogy az indoeurópai népeknél alanyi, vagyis

saját jogon történik ez a nemekbe sorolás. A névszó eszerint olyan nemet kap, ami magánvalósága szerint jár neki. Pl. a nőnemű lény nőnemű felfestést, a hímnemű hím jelölést kap. Természetesen – teszik hozzá –, akadnak kivételek szép számmal.

4. Eszerint, ha teszem azt, a magyar nyelvbe betolnánk ezt az egész nemesítési rendszert, akkor pl. az *apa* főnév egy hímségre vonatkozó jelet kapna, névelő vagy szóvég formában. A *tyúkot* ugyanígy a női mivoltára utaló félreérthetetlen jelzéssel látnánk el. A *balta*, vagy a *fakanál* pedig nyilván semlegesnem jelű volna, a többi tárggyal egyetemben. A fajnevek, mint pl. az *ember*, vagy a *ló* ugyancsak semleges, hisz ezek a főnevek mind a hím, mind a női egyedek összefoglalásai. A fogalmak úgyszintén mi mást kaphatnának nemi minősítésben, mint semlegest, mivelhogy nem ivarosan szaporodnak. Ne tessék elfeledni, ezt a játékot most a nyelvészek receptje s diagnózisa nyomán követjük el, mivelhogy ők azok, akik azt állítják, hogy saját jogon jár a *nem* a névszónak. Ámde ha munkánkat bevégezve, ami egyébként egy hozzáértő stáb segítségével a magyar nyelven pár nap alatt megoldható lenne, mivelhogy a besorolás nem jár sok vesződéssel, akkor felmerülne egy fontos kérdés: Mire szolgál ez az egész, hisz az ilyesmire az égadta világon semmi szükség! Hisz szükség van-e olyasmit külön jelölni, ami egyébként is nyilvánvaló? Szükség van-e megjelölni az *apa* hímnemét, amit maga a névszó félreérthetetlenül elárul. Tehát, ha a nyelvészeknek igaza van, s a *nem* valóban a kérdéses dolog önnön nemére utal, akkor mindez ízig-vérig fölösleges cicoma, hisz evidencia. Ez esetben viszont a nyelvészeknek és nyelvkönyv-szerzőknek fel kellene lelkileg készíteniük a nyelvtanulókat arra, hogy nekik itt most egy értelmetlen nyelvi szokást kell bebiflázniuk. Ámde nagynevű és hiteles nyelvészek e jelenséget épphogy az indoeurópai nyelvi fejlettség egyik fontos jeleként tartják számon, s ezt senki sem vonja kétségbe. Tehát remek a kommunikációjuk. Ámde miféle fejlettség az, amire, mint láthattuk, semmi szükség.

5. Hajoljunk hát közelebb e nyelvi specifikumhoz, miként is fest a gyakorlatban. Egy gyerek is észrevehetné, hogy a legkevésbé sem érvényesül a nyelvészek által diagnosztizált rendező elv, mert e szemüvegen át nézelődve akkora káosz mutatkozik, mintha részeg emberek osztogatták volna gúnyból a nemeket: hisz a *szakáll*, a férfiak ékessége nőnemű a neolatinban, a *melltartó* a németben hímnemű, a *kislány* semleges neműbb mint *lámpa*, vagy egy fogalom. A *csecsemő* itt-ott hímnemű, mintha leány csecsemők nem is léteznének. Eközben pl. a *kaptafa* vagy egy absztrakció olyan nemi jellel dicsekedhet, mintha ivarosan szaporodna. Tán a tárgyak lefizették a nemesítést végző őskori nyelvészeket azt remélve, hogy így, mint egy Andersen mese szereplői, életre kelheszenek. Lélegzetelállító, hogy az elvileg nemek felett álló fajnevek hím vagy nőnemet kaphatnak e gyakorlatban. Egy szó, mint száz, a nyelvészek iránytűjével e nyelvi dzsungelben képtelenség eligazodni, vagyis másféle tájékozódásra van szükség.

6. Hátha a helytelen koordinátarendszer választása okozza a galibát, mert nem a nyelvészet, hanem az őscsillagászat e jelenség szülőotthona. Amikor a „nemesítés” szokásának első nyomaival találkozunk, a köztudatot ízig-vérig átítatta, uralta a geocentrikus kozmoszmodell. Arra a hésziodoszi típusúra gondolok, amelyben odafent egy hatalmas Égapa, egy titáni HÍMNEM terült el, s alant pedig egy óriási NŐNEM, a Földanya. Vessük fel, hogy a nemek az ide történő kozmikus besorolást szolgálták, vagyis egy korabeli nyelvújítás során aszerint osztották fel a világ dolgait, hogy ki vagy mi tartozik a nagy Hímnem, az Égistenség, vagy a nagy Nőnem, a Földanya nyájába, csapatába. (A semlegesnem kozmikus tulajdonosa tán a perszonifikált *axis mundi*, egy eget-földet összekötő Atlasz titán típusú lény személyében...). A lényeg, hogy e szokásban a kozmikus besorolás volt az eredeti cél, és a főnévi *nem* nem önmagára a névszóra vonatkozik, hanem az égi gazdára utal, mutat. És lám, ezen a szemüvegen át vizsgálódva rögvest helyére zökken egy csomó eddigi értelmetlenség: A fajnevek, pl. *ember*, *madár* nyilván abból az okból kaptak hímnemet,

mert ők az Ég csapatába tartoznak. A *szakáll*, a férfiek azért kap nőnemet, mert földi, növényi tulajdonságokkal rokonították.

7. Nagy szerencsémre a témát körbejáró könyvem – „*A der-die-das rejtély*” - írása közben Fortuna több ókori szövegbizonyítékot vetett elé, melyek kétségtelenül igazolják, hogy a szimatom nem csalt meg, s az eredeti cél csakis a kozmikus besorolás lehetett. A szanszkrit Upanisadokban és latin szerzőknél – pl. FIRMICUS MATERNUSnál – szabályszerűen tetten értem ezt a fajta nyelvújítást. Tehát a modern nyelvészettudomány úgy a 18. század óta jogtalanul tekinti ezt a kérdéskört saját halottjának, mivel ennek az örököse elsősorban a csillagászat történet és a mitológia. A nyelvészet világából egész egyszerűen nem jutni el a megoldásig!

8. Tanulságok: a „nemesítési” rendszer, amelyet a modern nyelvészet fejlettségi jelként tart számon, nem más, mint egy ezer évvel ezelőtt kitalált ideológia továbbélése, s a nyelvnek nem szerves tartozéka, sokkalta inkább kúszónövényhez hasonlít, mely egy fát befut, s alakját felölti. Idegen elem a nyelvben. Eszerint a mi idegen nyelvtanulásunkat őskori kozmikus elképzelések magolása keseríti, lehetetleníti el. Megléte és megőrzése, fenntartása mellett egyetlen észérv sem hozható fel, olyan további bonyodalmakat okoz a mindennapi kommunikációban, túl mindazon, amiről itt szó volt, s igen csekélyke harmadlagos érv az, ami e rendszer javára felemlíthető. A nyelvészet is érzi, hogy idézett megoldási ajánlata nem áll stabil lábakon, ezért ez ügyben általában misztifikál.

9. Aktuális problematika ez, hogy is ne volna az, hisz javarészt élő nyelvekről van szó, amelyekben a megdőlt geocentrikus kozmoszmodell éli mindmáig víg és háborítatlan napjait. Hovátovább nyelvi szakbizottságok szorgoskodnak erre felé mindmáig a nemesítés feltartóztatathatatlanságának, hisz folyamatosan születnek az új névszók, és mind nemet követelnek maguknak. Nem nélkül erre felé egész egyszerűen nincs főnév!

10. Az angol nyelv vélhetőleg még idejében megszabadult ettől, ám utalásokban ott is vélelmezhető egykori megléte – pl. a hajóra vagy a holdra utalva *she*-t mondanak. Kötelességünk javasolni, még ha ismerjük is a kutya és karaván közmondásos esetét, hogy a többi érintett nyelv is váljon meg eme őskori ideológia koloncáitól, s akkor az áldott emlékü Kopernikusz és Galilei is békésebben pihenhet sírjában.